

Statusen är låg men kraven är höga. Så ser det ut för bilderboken i Norden. Författarna Rakel Helmsdal, Áslaug Jónsdóttir och Kalle Güettler arbetar på nya bokmanus och jämför den färöiska, isländska och svenska situationen.

Vem respekterar bilderboken?

Knappt tvååriga Klara har just fått höra "Nej! sa lilla monster" för första gången. Hon tycker att den är otäck, men vill höra den igen. Sedan vill hon höra den två gånger till och "mostej" blir snabbt en av hennes favoritböcker.

Boken är skriven av tre författare som träffades på ett nordiskt författarseminarium på Biskops-Arnös folkhögskola 2001. Rakel Helmsdal kommer från Färöarna, Áslaug Jónsdóttir från Island och Kalle Güettler från Sverige. Tillsammans exploderade de av kreativitet och gjorde halva boken på fem timmar, texten växte fram samtidigt som bilderna.

Till slut blev det en bilderbok som uppmärksammats av de flesta tidningar, fått det stora isländska illustratörspriset Dimmalimm och valts av Islands bokhandlare till 2004 års bästa barnbok.

Efter mycket mejlande och några resor har författarna nu samlats för en intensiv arbetshelg i Kalle

Güettlers renoverade 1800-talstorp i Uppland. Där ska tre nya manus om stora och lilla monster komma ytterligare lite närmare publicerbart skick. Bland nordiska ordböcker på bordet tronar lilla monster själv, tovad i nattsvart ull av Rakel Helmsdal till det egna barnet. Fyra vitvassa tänder glimmar glatt i en illröd mun.

Både på Färöarna och Island har det nordiska samarbetet lyfts fram av förlaget och recensenter.

– Det är intressant för förlagen med samarbetsprojekt mellan nordiska länder för då vet de att de kan få den samtryckt i flera länder. Det är ett ekonomiskt argument oavsett hur stort förlaget är, säger Rakel Helmsdal.

I Sverige får vi nästan aldrig se bilderböcker från övriga nordiska länder (se fakturata), medan exporten av svenska bilderböcker varit stor under flera decennier. Áslaug Jónsdóttir upplever den svenska bilderboken som ljus, lätt och ganska likriktad. Den isländska är mer varierad trots att det inte finns så många illustratörer. Rakel Helmsdal tycker att de isländska bilderböckerna är explosiva och väldigt olika de skandinaviska.

Hon berättar att det visserligen finns många bilderböcker på Färöarna men att de flesta kommit ut de senaste 4–5 åren. De färöiska illustratörerna är heller inte särskilt respekterade, inte alls som de konstnärer som målar oljemålningar men där de flesta är odugliga som illustratörer, säger hon.

Situationen ser likadan ut för bilderboken och barnlitteratur i allmänhet på Färöarna och Island och i Sverige. Rakel Helmsdal tar en romantävling 2004 på Färöarna som exempel: det stod inte i reglerna att den inte var till för barnböcker, men alla visste det. En barnbok skulle inte ha en chans att vinna.

– En riktig författare på Färöarna skriver poesi för vuxna, säger hon.

– Att varken Astrid Lindgren eller Tove Jansson fick Nobelpriset säger en hel del, säger Kalle Güettler om den svenska situationen.

Men på Island börjar bilderboken så smått stärka sin ställning. Ett exempel är Áslaug Jónsdóttirs och Andri Snaer Magnasons "Sagan om den blå planeten", en tjock bilderbok med mycket text som riktar sig till äldre barn än de som vanligen läser bilderböcker.

– Jag tycker det är bra att även äldre kan lära sig läsa böcker med bilder och inte bara text. Bildkonsten har aldrig varit lika stark på Island som skrivkonsten. När boken skulle komma ut pratades det om att de unga kunde tycka att den såg för barnslig ut, men den unga generationen har vuxit upp med bilderböcker och serier. De tycker inte att det är konstigt eller barnsligt med en bok med massor av bilder, säger Áslaug Jónsdóttir.

I Norge pågår något liknande. Det statliga kulturstödet är utformat så att det lönar sig för vuxenpoeter att göra bilderböcker tillsammans med illustratörer – och bilderboken har under 90-talet tagit steget in i vuxen-

– Barn tycker om ord som smakar gott, säger Áslaug Jónsdóttir (mitten). Tillsammans med Kalle Güettler och Rakel Helmsdal skissar hon på tre nya bilderböcker om lilla monster (som sitter på bordet).

litteraturen. Statusen för bilderboken höjs enligt den vanliga logiken att ju äldre publik en konstform har, desto högre värde tillmäts den.

Samtidigt som barnkulturens status generellt är låg ställs höga krav på innehållet, menar de tre författarna. Rakel Helmsdal menar att det på Färöarna finns ett krav på att böcker för barn ska vara politiskt korrekta. På Island är det framför allt jämställdhet som anses viktigt, säger Áslaug Jónsdóttir:

– Det verkar som om barnböcker helst ska beskriva världen som den borde vara, inte som den är.

Bakom de iögonenfallande grafiska teckningarna handlar "Nej! sa lilla monster" om hur viktigt det är att kunna säga nej åt överstättare. Idén var Rakel Helmsdals, men själv värjer hon sig mot tanken att barnlitteratur måste förmedla ett budskap. Hon ryser vid tanken på 70-talets böcker där den politiska idén kom först och berättelsen klistrades på i efterhand.

– Bilderböcker kan liknas vid dikt. De kan leva på en stämning och behöver inte förhålla sig till en idé på samma sätt som annan litteratur, säger Áslaug Jónsdóttir.

– Men en bok måste ha en bärande idé. Karaktärerna och konflikten är det viktigaste. När man väljer dem så får man också en bärande idé, säger Kalle Güettler.

Barnboksforskaren Ulla Rhedin har myntat begreppet "den vertikala frestelsen," som innebär att den vuxna använder sin automatiska överlägsenhet till att styra bar-

nets förhållande till boken. Ju fler vuxenled en bok passerar genom desto större blir risken att vuxenperspektivet tar över, menar Ulla Rhedin.

Många översättare faller för den vertikala frestelsen när de lägger sig mellan originaltext och översättning. Ett exempel är hur "Vilda bebin" hos Barbro Lindgren och Eva Eriksson på ett ställe är arg och besviken, men på danska är "slem" (elak) – och till och med skulle förtjäna ett kok stryk. Plötsligt har den charmigt självständiga ungen blivit en odåga, och budskapet ett helt annat. Samma öde mötte Pippi Långstrump i den franska översättningen.

En annan aspekt av den vertikala frestelsen är svårigheten att hitta rätt tonfall för barnböcker. Barbro Lindgren och Eva Erikssons Maxböcker blev kritiserade på 1980-talet för att de var skrivna på småbarnsspråk, medan Anna-Clara Tidholms "Knacka på"-serie på 90-talet hyllades för samma sak. I många översättningar av böckerna är grammatik och ordföljd korrigerade – enligt Ulla Rhedin antingen av slarv, uppfostringsnit, anpassning till landets egen bilderbokstradition eller av ovilja att upphöja småbarnsspråk till skriftspråk.

För Kalle Güettler, Áslaug Jónsdóttir och Rakel Helmsdal, som tillsammans lotsat "Nej! sa lilla monster" genom tre förlag i tre olika länder, ut till recensenter och bibliotek ända fram till barnen verkar det ändå inte vara något problem att hitta rätt tilltal:

– Man har varit barn själv. Det räcker. Man ska inte medvetet försöka skriva olika för barn och vuxna, säger Rakel Helmsdal.

– Man väljer automatiskt ett sätt att tala med barnet som man vet fungerar. Det handlar också om att man måste lyssna på barn och inte bara tala till dem. När man får frågor från förläggare om man verkligen ska använda ett ord som inte ingår i barns vokabulär – då är det nog just det ordet man ska använda, säger Kalle Güettler.

– Ja, barn tycker om ord som smakar gott, säger Áslaug Jónsdóttir.

text **Mårten Markne**
foto **Sofia Mårtensson**

Fakta

Bilderböcker i Sverige 2003
Totalt gavs 1 326 barn- och ungdomsböcker ut. Bilderböckerna är flest med 97 svenska och 197 översatta förstaupplagor samt 66 respektive 19 återutgivna titlar.

2003 översattes fyra danska bilderböcker, fyra norska, en finsk, ingen isländsk. Översättningar från engelska är vanligast (132 st). Sverige exporterar fler titlar än vad som importerar från de övriga nordiska länderna.

Källa: Svenska barnboksintitutet. Statistiken för 2004 var inte färdig då denna tidning trycktes.